

eddig kiadásokról, tartalmasan elemzi barokk szépprózánk e késői remekét.

A szövegkiadás jellege nem kritikai, de hűen tükrözi Apor nyelvének legfőbb hangtani jellegzetességeit. A kötetet a latin szavak és a tájnyelvi kifejezések jól összeállított, áttekinthető jegyzéke egészíti ki, a lapmutatók hiánya viszont megnehezíti az olvasó tájékozódását. Tóth Gyula lelkiismeretes, hozzáértő munkáját egy majdani kritikai igényű — a mostaninál remélhetően magasabb példányszámú — kiadás sem nélkülözheti. A Kner nyomda szép kiállítású kötetének címloldalát — ez a jegyzetektől nem tudható meg — XVIII. századi falusi székelyt ábrázoló vízfestmény díszíti, ismeretlen szász mester korabeli munkája.

Balázs Ádám

Sivirsky Antal: Magyarország a 19. századi holland irodalom tükrében. Bp. 1973. Akadémiai K. 224 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 84.)

A régi magyar irodalom számos emléket őriz Hollandiáról (Apácai Csere János, Tótfalusi Kis Miklós s a protestáns teológusok népes serege járta meg e kis országot). De tanulmányaik sajátos jellege s jövőendő élet-hivatásuk egyként távol tartották őket az irodalomtól és a művészetektől. A tudományok, ezek sorában elsőként a teológia, s nem kis mértékben a fejlett polgári viszonyok, a virágzó mesterségek marandóan befolyásolták gondolkodásukat. Ennélfogva a fejlettebb kultúra és civilizáció terjesztői lettek nálunk, de mint köztudott, lelkesült törekvéseik az elmaradottság közegellenállásán megtörttek. A kulturális hatás azonban ilyen körülmények között sem maradt nyom nélkül a szellemi életben, s így a kapcsolatoknak ez a periódusa az, amely magyar—holland vonatkozásban tudományos szempontból a leginkább kiaknázható, talán az e kapcsolatban realizálódó műveltséganyag egyetemes jellege miatt.

A XIX. század a nemzeti irodalmak végső kibontakozásának s a világirodalom Goethétől körvonalazott fogalma érvényesülésének időszaka. Ebben az újfajta kapcsolatrendszerben paradox kettősség nyilatkozik meg. Egyrészt szorosabbra fonódik a nemzeti irodalmak viszonya, a főbb irodalmi áramlásokat nem akadályozzák országhatárok, másrészt az egyes nemzeti irodalmak között a legfejlettebbek dominálnak, messzemenően érvényesítve szellemi energiáikat, s terjesztve irodalmuk nyelvét. A kisebbek ritkán jutnak szóhoz e nagy eszmecsereben, a nyelvileg elszigeteltet szavát pedig csak akkor értik meg, ha áldozatos tolmácsra lelnek. A hatalmi és az ettől aligha elválasztható szellemi erő-

viszonyok törvényszerű érvényesülésének jele az is, hogy a kis nemzetek irodalma, még ha történelmi sorsuk, fejlettségük foka hasonló is, csak alkalomszerűen érintkezik. Ha pedig történelmi fejlődésükben ütemeltolódás tapasztalható, sőt ehhez még a földrajzi távolság ténye is párosul: érthetően szórványos jellegű, sokszor véletlenszerű a szellemi kölcsönhatás.

Sivirsky Antal szorgos munkával akölcsönhatás egyik oldalát, a XIX. századi holland irodalomnak Magyarországról, illetőleg a magyar irodalomról alkotott képét törekedett megrajzolni. Meddő fáradozás azon töprengeni, hogy a magyar irodalom hollandiai recepciója vajon érdeméhez méltóan mutatja-e be szellemi termékeinket? Az említett tényezők következtében aligha lehettek illúzióink, s így a szemléleti és nyelvi akadályokon keresztül megvalósuló kulturális jelenlét, noha nem becsülhetjük túlságosan nagyra hatásfokát a befogadó ország szellemi térképének léptékét alkalmazva: mindenképpen számontartandó eredmény, amelynek pontos leírása nem elhanyagolható tényekkel gárpajti ismereteinket.

A könyv bevezető fejezete tájékoztatásul szolgál, összeveti a két ország XIX. századi társadalmi és irodalmi életét, jól érzékeltetve a tetemes különbségeket. Ezek az ismeretek nélkülözhetetlenek az olvasónak a helyzet reális megítélése érdekében.

A kapcsolatok szórványosságát, véletlenszerűségét emlegettük. E kategorikus megállapítást pontosabbá kell tennünk azzal, hogy valami törvényszerű az egyedi okokkal magyarázható érdeklődésben is felfedezhető. Például nem véletlen az a körülmény, hogy az 1848/49-es forradalom és szabadságharc nyomán, annak európai visszhangja révén terelődik a figyelem Magyarországra, s e tény nyitja meg az utat irodalmunk előtt is. Az persze véletlen, hogy a magyar irodalom megismertetésében oly nagy szerepet játszó A. S. C. Wallis férje magyar, de nem véletlen, hogy részben az ő közvetítésével Petőfi, Arany, Vajda iránt ébredt érdeklődés, és hogy *Az ember tragédiája* holland fordítása létrejöhett.

A „Magyar témák, magyar művek Hollandiában” című fejezet első pontja azokat a vonatkozásokat sorolja fel, amelyek különböző feldolgozásokban helyet kaptak a holland irodalomban. Ezek közt találhatjuk Bánk bán történetét, Szigetvár ostromát, Szent Margit históriáját, a Wesselényi-összeesküvés leírását, tehát olyan jellegzetes, szinte vándortémáknak nevezhető tárgyakat, amelyek vagy amelyekhez hasonlóak, mint az újabb kutatások tanúsítják, több európai irodalomban is felbukkannak.

A Függelékben olvashatunk egy „különös magyar—holland jelenségről”, a kalandos

sorsú Ritschl Gizáról, aki mint cirkuszi artista került Hollandiába, s ismert költőnő vált belőle, akit számon tart a holland irodalomtörténet, ha nem is a legnagyobbak között. Mellékesen magyar verseket is írt. Ez a furcsa életpálya Sivirsky könyvének megjelenéséig gyakorlatilag ismeretlen volt nálunk.

Sivirsky Antal könyve, melynek anyagát itt csak vázlatosan jelezhattük, hasznos szolgálatot teljesít. A magyar irodalom és történelem s egyáltalán a magyar kultúra képe egy más ország szellemi életének tükrében feltétlenül tanulságos, s hozzásegít saját értékeink tárgyilagos megítéléséhez.

Weber Antal

Maria Brykalska: Aleksander Świątochowski redaktor „Prawdy”. Warszawa 1974. Polska Akademia Nauk. Instytut Badan Literackich. 322 l. + 39 mell.

Brykalskának az irodalom- és a sajtótörténet körében fogant kötete Świątochowskit és hetilapját, a *Prawdat* (1881–1909) vizsgálja. Minthogy Świątochowski (1849–1938) működése folyamán irodalmunkat, művészeinket többször megbeszélte, igen érdekes számunkra is Brykalska munkája.

Irodalomtörténészeink ismerik a pozitivistáknak és ellentáboruknak a múlt század 70-es 80-as éveit során a varsói sajtóban lezajlott heves ideológiai harcát. E harcban Świątochowski, akkor a *Przeгляд Tygodniowy* (Heti Szemle) főszerkesztőként vezető szerepet játszott, élén állt az ún. „új sajtóharc” c. mozgalomnak, megfogalmazva a lapban „Megalapozás” címen filozófiai, politikai, társadalmi és kulturális programját. Elméletében az angol pozitivistákra: J. St. Millre, H. Spenserre, természettudományos szemléletükre támaszkodott, terminológiája Au. Comte-ra utalt. A program természetesen szorosan kapcsolódott az akkori Lengyelország helyzetéhez, amely az 1863-ban a cárizmus ellen szervezett felkelés leveretése után alakult ki; vezéreszméi: realizmus, a rezignáció helyébe lépjen a harc a nemzeti erők összefogásával, a megerősített ipari és kulturális fejlődésre alapozottan. E célkitűzést nem zárják le az ország határai, nem lehet izolált: összeköttetést kell teremteni a nemzetközi civilizációval, humanista törekvéseivel, egyszóval az egyetemes haladással. Szociális elvei a legmesszebbmenő demokratikus liberalizmust hirdették. Esztétikája H. Taine társadalomtörténeti és művészetfilozófiai eszméiben gyökerezett.

Mindezek ismeretében felvetődik a kérdés, hogy mi közelítette Świątochowskit hozzánk,

milyen tárgykörben, személyek körül mozogtak magyar vonatkozású írásai.

Témáik a politika és a művészetek voltak. Az utóbbin belül kapott helyet Munkácsy Mihály, zenénk középpontjába Lisztet, Chopinrel való kapcsolatát emelte, irodalmunkból kiemelkedően Jókaival foglalkozott.

A Brykalska által vizsgált időszakban a legismertebb magyar író Lengyelországban Jókai volt. Regényeinek zöme 1873 és 1911 között jelent meg, olvasottsága az 1883-tól 1888-ig terjedő években a legnagyobb (vö. Jan Slaski: Jókai lengyelül. Világirodalmi Figyelő. 1958. 38–57. l.). Az iránta támadt, fokozott érdeklődésnek két oka van: a történelmi sorsközösség, számukra a cárizmus, számunkra a Habsburg elnyomó hatalomtól elszennvedett és párhuzamosítható történelmi jelen: az a reális mag, amelyből fontos motívumokként bontakoztatta ki regényeiben, elbeszéléseiben Jókai 48-as forradalmunk bukását, az azt követő kíméletlen abszolutizmust, a 67-es kiegyezéstől oly sokat remélő nemzet csalódását. Ugyanakkor a regényekből áradó, lenyűgöző romantikus világkép megteremtése, az a művészi szuggesztivitás, amellyel Jókai kiemelt olvasóját egyhangú, szomorú mindennapjaiból. Kiadók és szerkesztők az akkori olvasói pszichikum e sajátosságát és a romantikus regényekben szegény lengyel irodalmat vették számításba Jókainak — és mellette Victor Hugónak — fordítatásával, fokozott kiadásával.

Könyv- és lapkiadó, szerkesztő, ha jövedelmező vállalkozásra gondolt, illetőleg lapja előállításának költségeit kívánta biztosítani, kiadta műveiket. A lapok hasábjainak adtak helyet nekik, de gyakori volt a lapokhoz csatolt „csalogató” regénymelléklet is.

Különösen sok Jókai-regényt, -elbeszélést közölt a *Bluszc* és a *Gazeta Warszawska* c. lap. E lapokról egyébként Świątochowski mint más elvűekről így ír „A varsói sajtó” c. cikkében: „Hát nem tiszta öröm látni a vidéki libácskát, akinek gondolatai nem kalandoznak el a konyhai foglalatosságok körén kívül, akinek szíve csak a csirkék és kacsák látványára repes, s aki a *Bluszc*ot olvasva aszerint öltözködik s aki természetesen azt hiszi, hogy az egész világon olvasság s az olyanok számára nyomatják, amilyen a *Gazeta Warszawska* pedig olyanok számára, mint az apja.” (Vö. *Prasa warszawska*. *Przeгляд Tygodniowy*. 1871. 16. sz.)

Bírálat természetesen nem Jókait illette, hanem a lapnak az új, radikális nézeteihez viszonyított elvtelenségét, maradiságát, az olvasóközönségnek rossz irányba terelését. Hiszen a *Przeгляд Tygodniowy* 1879-ben maga is saját hasábjain közölte a Politikai divatokat és többször — más lengyel lapokkal egyetemben — Jókairól szóló recenziókat tett közzé. 1875-ben Jókai Maurycy (39—